

שלושה משברים ופתרונם

נ. בן-נתן

למזרח הקרוב, ועם הפסקת המלחמה פיתחנו את היצוא שלנו לארצות אירופה. אולם לא החזקנו מעמד כארץ יצוא. בשנת 1947 חזר וירד היצוא שלנו ל־21 מיליונים לירות. בשמונה־עשר החדשים האחרונים התמידה הירידה, והיצוא הגיע בקושי למיליון לירות לחודש. מהיריה הגבוהים של תוצרתנו השמיטו את הקרקע מתחת מאמץ היצוא שלנו. את משמעותה הטראגית של ירידה זו יוכיחו לנו כמה מספרים.

שר האוצר העריך את צרכינו בדאויזים לשנה זו, לתשלום עבור היבוא הדחוף בלבד, ב־60 מיליונים לירות, ואין היבוא הזה כולל סכומים גדולים להשקעות. להזנת הישוב בלבד — וזה בדרגת צנע המור — דרושים 18 מיליון לירות, ויש לשער כי לא נוכל להסתפק בסכום זה שהוקצב לצרכי יבוא מזונות. אם היצוא שלנו יתמיד במצבו הקיים ויעמוד על 12–20 מיליונים לירות — צפוי לנו גרעון במטבע זר בסך 40–48 מיליון לירות, הנובע כולו מעודף היבוא על היצוא. כדי להעריך כראוי את הסכום הזה עלינו לזכור כי בשנת 1939 הגיע עודף היבוא על היצוא (לכל אוכלוסי הארץ) ל־8,490,000, ובשנת 1947, כאשר ערך כל היבוא הגיע ל־70,430,000 לירות — הגיע הגרעון המסחרי ל־45,950,000 לירות. לאמור: אף על פי שאנו דואגים כיום לאוכלוסייה קטנה יותר, ועל אף הצמצום ביבוא — עלול הגרעון להגיע ל־48 מיליונים לירות.

במה נכסה את הגרעון? באותה שנת 1946, שראינה כשנה של פורענות מבחינת הגרעון המסחרי, נמצאו בידינו יתרות של שטרלינג בלונדון. באותה שנה השתמשנו ב־20 מיליון לירות ויותר מאותן היתרות. השנה שחררה אגליה רק 1½ מיליונים לירות. זאת ועוד אחרת. באותה שנה הזרימה בריטניה, לשם החזקת צבאה, רבבות מיליונים ליש לעורקי המשק הארץ־ישראלי. עצמאותנו המדינית הטילה את מלוא האחריות לכיסוי הגרעון במטבע זר על שכמנו בלבד. והנה בא הצמצום ביצוא — אשלג,

שלושה משברים, כרוכים זה בזה, ירדו עלינו: משבר המטבע הזר, משבר האינפלציה והמשבר בהכנסה הלאומית. לא לפתע ירדו. ראשיתם נעוצה בראשוני השלבים של התישבותנו וכולם נובעים מאפיו המיוחד של המפעל. התפתחותם הושפעה מהמאורעות ההיסטוריים אשר עברו עלינו. בצורתם הסופית הם נעשים מבחן עליון לכוח היצירה והארגון של הישוב. בהדברתם תלויים גם עצם קיומו של משקנו גם גורל המדינה וגורל הגשמת הציונות. רק ראייה נוקבת למהותם של שרשי המשבר המשולש המזעזע את משקנו תכשירנו להיאבקות עם הסכנות.

משבר המטבע הזר

משבר הדאויזים הוא חזיון־לואי הכרוך בעובי דת עצמאותנו המדינית והכספית. הוצגנו כחי טיבה משקית לאומית מול המשק הבינלאומי. משעה שהגענו למטבע עצמאי הוטל עלינו לדאוג למאזן התשלומים שלנו. כל מטבע הוא, קודם כל, מטבע לאומי וכוחו יפה בגבולות ארצו. כל משק לאומי זקוק, לצורך תשלום עבור היבוא, למטבע של אותה הארץ אשר ממנה הוא קונה. לשעבר, כשהשווקים הבינלאומיים טרם נתפצלו לשווקים לאומיים מבודדים, היה כל מטבע זר ממלא תפקיד של דאויזים, שכן היה קיים שוק בינלאומי למטבעות הלאומיים. כיום זוכה למי עמד בינלאומי רק המטבע של אותן הארצות שיש בידן למכור ולשווק כמויות גדולות של מיצרכים שכל העולם נזקק להם. אי לזאת אתה מוצא בעולם היום רעב לדולארים, שהרי הכל נזקקים לתוצרת ארצות־הברית. משעה שהאפס־פורט האנגלי נמצא כמול עליה (בשלושת החדשים האחרונים חל שינוי גם במצב זה) זוכה גם הסטרלינג בעמדה של דאויזים בינלאומיים.

מקור עיקרי לקבלת דאויזים הוא, כידוע, סחר היצוא — בין היצוא הגלוי ובין היצוא הסמוי, כגון שירותים והובלה. ממעין זה לא הרבינו לשאוב גם בימים כתיקונם. בשנת 1939 לא הגיע היצוא שלנו אלא ל־5,120,000 לירות. דלות היצוא מעידה על הפיגרון התעשייתי והחקלאי של משקנו. בשנת 1946 הגיע היצוא ל־24,480,000 משום שבשנות המלחמה הפכנו למרכז תעשייתי

* לפי ההסכם החדש, שהושג בימים אלה בלונדון, ישוחרר סכום גדול הרבה יותר, אך עובדה זו אינה משנה שינוי יסודי את הנחות המאמר ומסקנותיו. — המע.

הערבים בישראל. במשך שנה אחת עלה האינדיקס כ-85 נקודות והוסיף לעלות. האינדיקס המשיך עומד כיום על 400 נקודות, וספק גדול אם הוא מבטא את כל היקף האינפלציה שבאה עלינו. יש להבחין בין הגורמים הכלכליים לאינפלציה זו לבין הגורמים המונופוליסטיים. גיוס רבבות מיליוני לירות בבנקים של הארץ לשם מימין המלחמה (למעלה מ-60 אחוזים מהוצאות המלחמה שילמה הארץ) והעברת מיליונים אלה לידי הממשלה ככוח-קנייה נוסף על כוח הקנייה הקיים בארץ הביאו בהכרח לידי אינפלציה. על אחת כמה וכמה — משצומצם היבוא, ואילו הייצור החקלאי ירד בעשרה אחוזים וייצור התעשייה בעשרים וחמשה אחוזים ויותר, אינפלציה זו היתה ניתנת לריסון אילו עברה הממשלה הזמנית מיד למשטר פיקוח ישר על הכלכלה. הממשלה הזמנית לא העיזה לעשות צעד זה. המנגנון לכך עדיין לא היה קיים. חוגי ההון שבידיהם היה תיק המסחר והתעשייה והפיקוח על המוניות בממשלה הזמנית, נלחמו בכל פיקוח והסדר יעיל של המשק על ידי המדינה. בתנאי מלחמה שעלו בהוצאתם על תנאי בריטניה במלחמה קיימנו למעשה, משטר של חופש גמור כמעט בכלכלה — משטר של היצע וביקוש, שבו „המחירים“ הם המסדירים את כל התפקידים הכלכליים במשק המדינה. והואיל ובתנאי מלחמה זוכה כמעט כל גורם כלכלי בעמדת מוני פולין לבשו גם המחירים אופי מונופוליסטי מובילי. ניתק הקשר בין הוצאות הייצור לבין המחיר. חוסלה דרגת הרווחים המקובלת. בוטלו רוב המעצורים לעליות מחיר ההובלה. ניטל כוחם המרסן של המעצורים הרגילים להעלאת שכר העבודה. החלה תחרות פרועה בין כל הגורמים הכלכליים: מי יזכה בחלק גדול יותר מן ההכנסה הלאומית. לשוק הוטלה יום יום תוספת כוח-קנייה בצורת שטרות כסף. ולעומת שטפון זה של כוח-קנייה ראינו בהצטמק ההיצע של מיצרי רכיבים. כוח-הקנייה של הלייזר ירד משבוע לשיבוע. לאורך-ימים לא ניתן לבודד את ירידת כוח-הקנייה של הלירה, ושער הלירה הישראלית התחיל יורד, ואם גם בדרך אטית ובלתי-ירשמית. השפעת הגומלין בין הפינאנסים והכלכלה החריפה את האינפלציה. מעגל הקסמים של האינפלציה סותם קודם כל את מעינות המטבע הזר. משבר הדאויזים מחריף והולך. עם האינפלציה עולות הוצאות הייצור בלירות ישראליות. ואולם הלירה ישראלית יש לה ערך-חליפין

פרייהדר, יהלומים ומיצרכי תעשייה — וסתם את המקור העיקרי להשגת מטבע זר. המקור השני להשגת מטבע זר הוא מקור התרומות. על „תרומות“ מתפרנסת כיום אירופה כולה, וכי אין תכנית מארשל בבהינת „קיצבה“? ואולם מדינות אירופה מתאמצות מאמצים נואשים להיפטר מתלות זו. מתחילת התישבותנו שימשו התרומות לכיסוי הגרעון במאזן התשלומים של הישוב. בתקופה שבין 1919—1939 הכניסו התרומות כ-20 מיליון לירות. אך כדי שהתרומות תכסינה את הגרעון במאזן התשלומים שלנו בשנת 1949 עליהן להכניס בשנה אחת כפלים מהסכום שהכניסו במשך עשרים השנה שבין שתי מלחמות-עולם. המקור השלישי לקבלת הדאויזים הוא זרימת הון, אם בצורת הון פרטי ואם בצורת הון מלוות. אולם מקור זה בכוהלו לספק לנו, בעיקר, ציוד טכני, ולא מטבע זר לכיסוי הגרעון השוטף. המילווה האמריקני ניתן לנו בצורת מכונות וציוד. ההון הפרטי היהודי נרתע מפני השקעות בארץ, משום שאין בעלי הון משקיעים כספים בתקופה של אינפלציה.

מכאן החמרת המשבר במטבע זר בהדשים האחרונים. הגברת היצוא היא הדרך היחידה לחיסולו של משבר זה — הדרך היחידה היפה לבריאותה הכלכלית של המדינה. התרומות הן משענת קנה רצוף. אין ספק כי עלינו להוסיף ולהסתייע בהן. באין ברירה, בנסיבות הקיימות, נשתמש בשעת-חירום גם בחלק מההון הפרטי. אולם לא נהיה זכאים להשתמש בתרומות ובחלק מההון הפרטי, אם לא תהיה בידנו תכנית כלכלית המעמידה את הישוב על בסיס פרודוקטיבי.

משבר האינפלציה

המשבר השני שירד עלינו הוא משבר האינפלציה. משבר זה הוא בחלקו ירושת מלחמת העולם. בתקופת השנים שעברו בין סיומה של מלחמת העולם לבין תחילתה של מלחמת שחרור רנו דאגה ממשלת המנדט ודאג המסחר הארץ-ישראלי, שאינדקס יוקר-המחיה לא ירד. ממשלת המנדט הפנתה, מטעמים פוליטיים, את היבוא למקורות יקרים של מיצרכים. המסחר מצדו הצליח לקיים מתח רווחים גבוה. היו אלה שנות צבירת הון (לפעמים הון מועטות) למסחר בארץ. בנובמבר 1947 עוד עמד אינדקס יוקר-המחיה (של הסוכנות) על 273 נקודות. אולם ההשתוללות האינפלציונית התחילה עם פרוץ מלחמת

אירופה עומדות לפני בעית הקימום של משקן הלאומי. צ'כוסלובקיה, בולגאריה, הונגאריה ופולין שואפות לחסוך בכל שנה עשרים אחוז מהכנסתן הלאומית. יוגוסלאוויה מתאמצת לחסוך 40% מהכנסתה הלאומית. לפי מקורות בריטיים, שאינם רוחשים ידידות יתירה לארצות הדימוי קרטיה העממית, מצליחות ארצות אלה, פחות או יותר, להגיע למטרה שהציגו לעצמן. כל תכניתו של קריפס, שר האוצר הבריטי, בנויה על הגדרת הסכנותיה של בריטניה הגדולה והגדלת אותו החלק מההכנסה הלאומית המיועד להשקעות. ועדת החקירה האמריקנית שביקרה בארץ לפני שנתיים קבעה, שבכל השנים שלפני המלחמה היתה ארצנו שקועה ולקויה בתהליך של כבוז הסכונות. פירוש הדבר שהתקיימנו בדרגת היים שלא היינו זכאים לה והתנכרנו לחובה הראשית של כל ארץ הרוצה בהתקדמות משקה, היא חובת החסכון. כל השנים היינו משק נתמך על ידי תרומות הגולה, ומשלא הספיקו התרומות, אכלנו חלק ניכר מהון ההשקעה שבא מן החוץ. שנות המלחמה חוללו תמורה ניכרת במצב זה. נעשינו ספק תעשייתי וחקלאי לצבאותיה של בריטניה ולמרכז תעשייה למזרח התיכון כולו. נצטמצם היבוא והמנגנון הייצרני שלנו התחיל מספק חלק גדול יותר מן התצרוכת הפנימית. הסכונותינו גדלו על אף דרגת החיים הגבוהה, ואם כי ערכם הריאלי של החסכונות היה קטן לעומת ערכם הכספי — הצלחנו, בכל זאת, לא רק לחסוך את כל ההון היהודי שנזרם אלינו, אלא גם להרויף עליו סכומים הגונים. והנה באו שנות השלום והמאבק, ואחריהן שנת המלחמה האחרונה. התחילו את הגלגל, דרגת החיים הגבוהה של הישוב ופריון הייצור הנמוך הביאונו לידי כך שההכנסה הלאומית לא כיסתה אלא חלק מן ההוצאות. הגרעון הלך וגדל, ביחוד בשנת המלחמה. עיבה הוצאנו חלק גדול מהוננו הצבור, עלית ההכנסים לא זו בלבד שאינה מעלה את ההכנסה הלאומית — היא עוד מגבירה את הוצאות הישוב ומגדילה את הגרעון. אם לא נשחלט על תהליך זה, נכנס למשבר כלכלי שיעלה בהרבה על המשבר של השנים 1936—1941. העבודה שמחצית שנת 1949 עברה ולא הוקם אף מפעל תעשייה חדש מבשרת רעות.

איך נצא מן המבוך? איך נתיר את פקעת הבעיות שנסתבכו בה, מהן בעיות המעיקות גם על מדינות אחרות ומהן בעיות המיוחדות רק למשקנו אנו? אם מבחינת המשבר בדאווזים

קבוע ויציב, אין מדינת ישראל הצעירה יכולה להרשות לעצמה הפחתת ערכה של לירה זו. פירוש הדבר שכל עליה בהוצאות הייצור בארץ מלווה בעליית מחירה של תוצרתנו גם כלפי חוץ-לארץ. השוק הבין-לאומי הפך מ„שוק קונים“, שבו מתור הקלות אחרי הספק, ל„שוק מוכרים“, שבו רודף הספק אחרי הלקוח. בעקבות האינפלציה מצטמק היצוא ופוחת המטבע הזר שבידי הממשלה. רבים בתוכנו תולים את תקוותם בהון הפרטי, ואולם ההון הפרטי נרתע, כאמור, מלזרום לארץ אינפלציונית. ההפרש שבין כוח-הקנייה של שלוש דולארים בארצות-הברית לבין כוח-הקנייה של תמורתם בלירה ישראלית בארץ יש בו כדי להרתיע ולהפחיד כל בעל-הון המוכן להעביר הונו — או חלק מהונו — לארץ, ולא זו אף זו: החשש לירידה נוספת של ערך הכסף משתק רצון גם של משקיעים להעביר את הונם. בשנות 1935—1939 הגיע ההון העברי הזורם לארץ לשיעור שנתי ממוצע של 8,300,000 לירות. בתקופת השנים 1940—1944 ירד לסכום שנתי של 6,700,000 לירות, ואילו בשנות 1946—1947 עלה והגיע ל-12 מיליונים לירות בערך. כיום הוא מגיע לארץ אך טפין טפין. אם לא נדביר את האינפלציה, לא נקבל הון פרטי אפילו כדי שמירת תהליך ההשקעות הדרוש לפרנסת האוכלוסיה הקיימת, ואין צריך לומר שלא נקבל תהליך השקעות הדרוש לקליטת מאתיים אלף עולים לשנה.

משבר ההכנסה הלאומית

המשבר השלישי שבא עלינו הוא המשבר בהכנסתנו הלאומית. יש סכנה בשימוש במספרים בתחום זה, שהרי האינפלציה וניפות ההכנסות המבוטאות בלירות מסלפים את האמת, ואילו המספרים על ההכנסה הממשית, כלומר במיצרנים ובשירותים, קלושים הם והתמונה המתקבלת אינה בהירה למדי. נסתפק איפוא בקביעת עובד דות. בשנת 1936 הגיעה ההכנסה הלאומית של הסקטור היהודי במשק הארץ ל-17,795,000 לירות. הוצאות הסקטור הזה עלו באותה שנה ל-19,920,000 לירות, מכאן שהישוב לא רק צרך והוציא כל מה שייצר והרויח אלא גם צרך כ-368 אלף לירות מהונו הצבור. קצב התהליך הזה גבר, ובשנת 1939 הגיע הסכום שכל אוכלוסית ארץ-ישראל צרכה יותר משייצרה והרויחה לממדים עצומים — 9 מיליון לירות.

על משמעותה העגומה של עובדה זו יש לעמוד על ידי כמה השוואות. ארצות מזרח

ענפי הייצור הם בידי המדינה והקואופרטיבים המוכרים על ידה, אלא גם החלוקה מולאמת. רק בתקופה של מחסור קשה מלווה התיכנון קיי צוב מגות וקיצוב מיצרנים, היינו פיקוח על תצרוכת היחיד. והמדינה, כמובן, היא הקובעת מה מן התוצרת ילך ליצוא ומה לשוק הפנימי, ככמויות כמחירים. שונים פניו של התיכנון הבריטי, רק עמדות־מפתח מסוימות הולאמו ונית גו בידי המדינה. לגבי כל שאר הגורמים הכלכי ליים קיים תיכנון, המשתמש בדרכים ושיטות שונות, וכל עיקרו עומד על הפיקוח. הרבה חמרי־גלם אין לקבלם אלא בהסכמת המדינה. הענפים שהמדינה מעונינת בעידודם זוכים לז כות־קדימה בקבלת חמרי־גלם וגם בקבלת אשי ראי. לייצור החקלאי ניתנת, לשט עידוד, ערבות על רמת מחירים מסוימת. תמיכה הממשלה בחקר לאות מגיעה ל־130 מיליונים לירות לשנה. למפעלי התעשייה נקבעות מיכסות של התפוקה המיועדת אך לחוץ־לארץ. פעולתם של המפעלים הפינאנסיים נתונה לפיקוח הבנק המרכזי המולאם גם הוא, ואין הדרכתם של הבנקים הדרכה ישירה אלא הדרכה בעקיפין. נתפתחה טכניקה פינאנסיית השומרת לכאורה על יזמת הבנקים ולמעשה מתוה להם את הדרך על ידי הקלות באשראי או על ידי הכבדתו. על ידי מדיניותו של הבנק המרי כזו בבורסה ועל ידי קביעת שיעור הרבית. למעלה ממחציתו של סחר היבוא מרוכזת בידי משרדי הממשלה והשאר מודרך על ידי הממ שלה באמצעות מנגנון למתן רשיונות־יבוא. לרגל המחסור במטבע זר קיים גם מחסור באספקה — ומחסור זה מחייב משטר של צנע וקיצוב גם לגבי מזונות גם לגבי מיצרכי תעשייה רבים. אין כאן תיכנון סוציאליסטי אלא תיכנון לאומי. דרכי המשק הבריטי הסובל גם הוא ממחסור בדאָוויזים (ביחוד דולארים) ומהכנסה לאומית שאינה מספיקה לכל צרכיה של המדינה הם שכפו על בריטניה את מערכת התיכנון שלה. דמיון מצבנו למצבה של בריטניה מחייבנו ללכת בשיטה מעין שיטת התיכנון הבריטי. אפילו המחסור בדאָוויזים בלבד מחייב זאת. באין אפשרות לרכוש בחוץ־לארץ כל מה שהישוב מתאוה לקנות יש הכרח בתכנון השימוש בדאָוויזים. אין אנו חיים עדיין במשטר כלכלי סור ציאליסטי, ועובדה זו מונעת שיווי אופי סוציאליסטי לתיכנון שלנו. מצבנו המיוחד, כעם המגרי שים תהליך של קיבוץ גלויות, קובע את דרכי התיכנון במדינת ישראל.

דומים אנו כמעט לכל ארץ מארצות אירופה, הרי בעית ההכנסה הלאומית מיוחדת לנו בלבד. בה מתבטא שוני מעמדנו כעם מתווכים וסוחרים ההופך בהדרגה לעם של יצרנים. הן התפוקה הגמוכה של הישוב היא בבואה של מבנהו המקצועי של הישוב המכיל רק 12 אחוז בחקלאות, 25 אחוז בתעשייה ומלאכה, ו־15 אחוז במסחר. כל המבקש דרך לפתרון בעיותינו, בעל כרחו יגיע לידי מסקנה שבלא הון בממדים עצומים לא יקיים המשק העברי את התפקיד העיקרי אשר לשמו נוצר, והוא קליטת העלייה. גם אם נצליח להפוך את משקנו למשק החוסך חלק ניכר מהכנסתו הלאומית — מהו גבולה המאכסימלי של צבירת ההון שידנו תשיג? ארצות אירופה המזרחית הצליחו, אחרי מאמצים עצומים, להגיע לחסכון של 20 אחוז מהכנסתן הלאומית. גם אם נניח כי הכנסתנו הלאומית שלנו היא כיום 150 מיליונים לירות — הנחה אופטימית למדי — הרי כל הסכום שנוכל לצבור ולהשקיע בהרחבת המשק לשם קליטת העלייה לא יהיה יותר מ־30 מיליון לירות. משרד האוצר אומד כי לשם קליטת 200 אלף עולים בשנה אנו זקוקים לסכום שנתי של 850 מיליונים דולאר שהם מאתיים וחמשים מיליון לירות לשנה. עינינו הרואות, איפוא, מה הם, בקירוב, הסכומים של הון פרטי שעלינו לקבלם מחוץ־לארץ. כל תכנית להדברת המשברים במשקנו מן ההכרח שתביא בחשבון את הצורך במשיכתו ובעידודו של הון פרטי זה. אין דרך לפתרון בעיותינו הכלכליות אלא דרך התיכנון. תקופתנו ראתה תמורות נוקבות. החופש הגמור ליזמה הפרטית, הכרוך באנארכיה כלכלית, כמעט חלף ואיננו. על ידי מידה מרובה או מועטה של תיכנון כלכלי מבקשות אף מדינות רכושניות להתגבר על גילוייה הקשים ביותר של ההפקרות הכלכלית. הרבה פנים לתיכנון בימינו. וגדול המרחק בין התיכנון של ברית המועצות לבין התיכנון של בריטניה המסתיע מלוא הסתייעות במנגנון המחירים וביזמה הפרטית. אולם לא קטן מזה המרחק בין התיכנון הבריטי לבין התיכנון של ארצות־הברית, שהשם „פיקוח המדינה” יאה לו יותר. התיכנון הסוביטי, למשל, בנוי על הערכות גלובאליות של התצור; על קביעת חלקם של ענפי הייצור השונים באספקת תצרוכת זו; על הקצבת גורמי ייצור לכל ענף וענף (כגון חמרי־גלם, הון חוזר, אמ צעי הובלה וכדומה); ועל הפניית כוחות עובדים לענפים הזקוקים לידים עובדות. לא רק

גבוהים בייצור משום שקיצצה את תצורתה קיי צוץ אכזרי. גם אנו נגזר עלינו לחיות בצמצום. אם אי־אפשר לשבור את האינפלציה בדרך כלל־כלית טהורה, יש להדבירה דרך תכנית. קביעת מחירי מאכסימום למצרכים רבים הדרושים לקיו־מו של אדם תוציא חלק גדול מן המשק חוץ למשק היצע וביקוש. היינו חוץ למעגל השפעתה של האינפלציה. העברת חלק ניכר מעודף הכסף לידי הממשלה, המשתמשת בו להשקעות פרודוקטיביות ולפרעון חובות, תחליש את ההשפעה האינפלציונית של עודפי הכסף. קיצוץ הרווחים יקטין את זרם כוח־הקנייה לשוק. ובסוף פו של דבר, לכשיתחילו המיצרכים לזרום מתוך המפעלים המוקמים או המוגדלים, יתחיל לפעול הסממן העיקרי נגד האינפלציה, הוא השפע. אולם ההשתלטות על משבר הדאזוים ועל משבר האינפלציה תלויה ביכלתנו להשתלט על המשבר בהכנסה הלאומית. אכן שני המשברים הראשונים כמה משרשיהם נעוצים במיעוט ההכנסה הלאומית שלנו. ואין לנו דרכים להגדלת ההכנסה הלאומית הממשית אלא אלה: הרחבת השכבות המייצרות על חשבון השכבות המתורכות; מיכון ויתר ראציונליזציה בשיטות העבודה; והעלאת פריון עבודתו של הפועל. ללא התערבותה הפעילה של המדינה לשם צמצום התיווך והמרצת המיכון והראציונליזציה, לא יבוא שינוי נוקב במגמות התפוכות הקיימות כמשק כיום. התהליך השלישי העלאת פריון העבודה של הפועל, תלוי בחשבון סופי, בהקמת שיטה של שכר־עבודה הקשורה בתפוקה. הקיבוץ בארץ ניסה ואף הצליח, לפי דרכו ובמסגרתו החברתית הסוציאליסטית, להתגבר על השיטה הזאת. אך במשטר שרוב הישוב חי בו, ובלחץ צרכינו הדוחקים והמאיימים עלינו בתקופה מהפכנית של קליטת מיליונים בארץ קטנה ודלה, עלינו להביא בחשבון, ברוב המקרים, ולאחר כל ההסתייגויות הכרוכות במלחמת מעמד הפועלים על רמת־חיים הוגנת, את טבע האדם, כפי שהוא כיום, מותנה על ידי המחסור במציאות, ולא את טבע האדם כפי שעשוי להתפתח בתנאים של שפע עצום. בתנאים של מחסור יש קשר הדוק בין מאמץ האדם העובד ובין ההנאה שמאמץ זה מקנה לו. הכרה זו משותפת עתה למשטר של ברית־המועצות ולמשטר הקפיטליסטי. אם אין אנו מוכנים להפקיר את משקנו, הלילה לנו להתעלם מראות את המציאות ואת ציוויה.

המחסור במטבע זר מחייב את תיכנון היבוא לסעיפיו לפי סדר החשיבות והעדיפות: תצרוכת ראשונה במעלה, מזונות, מיצרכי־שימוש, חמרי־גלם יסודיים, ותצרוכת שניה ושלישית במעלה. תיכנון היבוא יש והוא נעשה בדרך של ריכוז היבוא. או ריבוי, בידי הממשלה — ויש שהוא נעשה בדרך של מתן רשיונות ליבוא. המחסור בדאזוים מחייב משטר "צנע" לגבי תצרוכת בארץ. באין לה מטבע זר לקניית מיצרכים יקרים הכרת הוא למדינה להסתפק בהבאת מיצרכים זולים, התפריט הלאומי, שעליו מבוסס משטר הצנע הוא נסיון להרכיב את יבוא המזונות ממיצרכים זולים המבטיחים תזונה מלאה לאוכלוסייה. כל הבא להתריס כנגד משטר הצנע ביבוא — כאילו התריס נגד דלותנו. לא הצנע מביא לידי דלות, אלא הדלות מביאה לידי צנע. אין כאן השקפת־עולם, אלא הסתגלות לשם התגברות. משטר הצנע פירושו גם תיכנון הייצור בארץ. המחסור בהמרי־גלם המובאים מחוץ־לארץ כופה עלינו תיכנון זה. המרי־גלם מחולקים בין הסקיטורים השונים של הייצור בהתאם לחשיבותם בגרם־המעלות של אספקת צרכי הישוב. יש צד סכנה בתהליך מיזן זה. צו ממשלתי יקבע, אילו סקטורים ואילו מפעלים יופעלו ומה תהא מידת פעולתם, בידי השלטונות לקבוע מי מבעלי ההון יהיה נהנה מרווחים ומה יהיה שיעור רווחיו. מגן גנון ביורוקראטי שבידו המפתח לפרנסה ולר־רווחים מכאן — וציבור המתאווה לרווחים מכאן, זוהי פירצה הקוראת לשחיתות ולשרירות, ויש לדאוג לסתימתה בעוד מועד. לא תיתכן חלוקת חמרי־גלם מבלי שיובהר קודם, מה הם הצרכים שהמדינה מוכנה לספק ומה הם הצרכים שאין לאל ידה לספק. ועוד: התיכנון מחויב להביא בחשבון את העובדה שתצרוכת הישוב גדלה שבע שבע עם העלייה. הוה אומר, לא תיכנון סטאטי, אלא תיכנון דינאמי.

הצנע והתיכנון שהמחסור במטבע זר כופה עלינו הם גם האמצעים היעילים להדברת האינפלציה. אין להתגבר על אינפלציה זו שלנו על ידי שפע באספקה ובתצרוכת, שהוא עתה למעלה מכוחה של המדינה. גם כשנקבל את כל 880 מיליון הדולארים נהיה אנוסים להקציב את רוב הסכומים להשקעות פרודוקטיביות. הרחבה די־נאמית של המשק נעשית חמיד על חשבון התצרוכת. ציוד התעשייה הבריטית נתיישן בחמישים השנה האחרונות משום שתצרוכתה של בריטניה סופקה בשפע. ברית־המועצות עלתה לשלבים